

Oorlog in lijf en leden

BRON: De Volkskrant, 5 september 2020

Door Maarten Steenmeijer

De slag is een eigenzinnige getuigenis van de Spaanse Burgeroorlog. Rauw en gloedvol beschrijft Arturo Barea de strijd die woedt in zijn land én die in zijn eigen hoofd.

Arturo Barea (1897-1957) wist maar al te goed wat armoede was. Zijn moeder werd vroeg weduwe en had vier kinderen om voor te zorgen. Met wat ze als wasvrouw en hulp in de huishouding verdiende, moest ze de eindjes aan elkaar zien te knopen. Maar op jonge leeftijd wist Barea ook al dat het anders kon. Hij had een oom en tante in goeden doen die zich over hem ontfermden. Ze namen hem door de week op in hun huis en zorgden ervoor dat hij naar school ging.

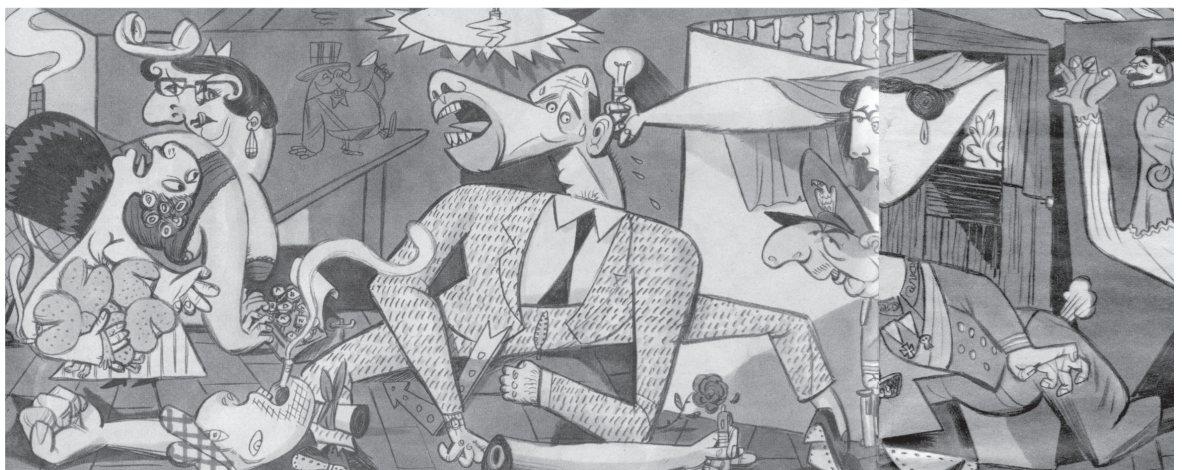
Deze gespleten opvoeding plantte niet alleen een strijd-
lustig rechtvaardigheidsgevoel in Barea's ziel, maar ook een chronisch gevoel van onrust en onthechting. Barea voelde zich nergens bij horen. Daarvan getuigt bijvoorbeeld zijn onbedwingbare neiging om van baan naar baan te hoppen. Kantoorclerk, diamantenhandelaar, militair: Barea was het allemaal en nog veel meer. Ook in zijn privéleven zwabberde hij. Hij trouwde met een vrouw die hem vier kinderen schonk, maar hij was liever niet dan wel thuis bij zijn gezin. Ook zijn verhouding met een secretaresse van kantoor onttaarde in een vreugdeloze vertoning waar hij evenmin een punt achter kon zetten. 'Doordeeweeks je vrouw ontvluchten en in het weekend je vriendin: wat een oplossing!', zo geselt Barea zichzelf op

een van de eerste pagina's van zijn autobiografische roman *De slag*. Het is dan 1936, vijf jaar nadat koning Alfonso XIII de benen had genomen en Spanje een republiek was geworden. Eindelijk, zo was de verwachting, zou de almacht van kerk, kapitaal, leger en grootgrondbezitters worden gebroken en zou er een einde komen aan de onderdrukking, uitbuiting, armoede en ongeletterdheid van de onderklasse. En eindelijk zou er werk worden gemaakt van de vrouwenemancipatie en zouden regio's als Baskenland en Catalonië een zekere mate van zelfbestuur krijgen.

Burgeroorlog

Het liep anders. Het kwam niet als een verrassing dat reactionair Spanje zich heftig verzette tegen de veranderingen die in rap tempo werden doorgevoerd door de republikeinse regering. Maar ook de arbeidersbewegingen waren niet tevreden, omdat de veranderingen ze niet snel en niet ver genoeg gingen. Zo brokkelde het toch al zwakke democratische midden nog verder af en radicaliseerden links en rechts in vliegende vaart. De strijd werd bovendien steeds minder in het parlement uitgevochten en steeds meer op straat, op het platteland en in de mijnen. Totdat een handjevol generaals op 18 juli 1936 ingreep met een coup om een einde te maken aan de chaos. Ook dat liep anders: de staatsgreep stuitte op veel meer verzet dan verwacht en mondde uit in een burgeroorlog die bijna drie jaar zou duren.

Voor Barea was 18 juli 1936 niet alleen een sleuteldag in zijn leven vanwege de collectieve zaak van de burgeroorlog, maar ook vanwege de oorlog die in hemzelf woedde. 'De



Beeld: Typex

revolutie’, schrijft hij in *De slag*, ‘belichaamde de hoop van Spanje, maar ook mijn eigen hoop, mijn hoop op een leven dat zou winnen aan volwaardigheid, aan duidelijkheid, aan helderheid. Van beide vrouwen zou ik me bevrijden. Ergens zou ik nuttig blijken.’ Dit dubbele spoor blijft hij volgen en dat maakt dat *De slag* veel méér is dan een indringende getuigenis van ‘Madrid tijdens de Spaanse Burgeroorlog’, zoals de ondertitel van de Nederlandse vertaling luidt. De roman, die volgens historicus Paul Preston ‘licht gefictionaliseerd’ is, is óók het verslag van een heftige existentialistische worsteling.

Barea zou zich als verantwoordelijke voor de Afdeling Pers en Censuur inderdaad nuttig maken in Madrid, dat bijna drie jaar lang de troepen van de militaire opstandelingen buiten de poorten wist te houden. Dat de hoofdstad het zo lang volhield, mag een wonder heten als je over de economische, bestuurlijke, juridische en militaire chaos leest waarvan Barea getuige was. In plaats van de handen ineen te slaan gingen de socialisten, anarchisten en communisten ieder hun eigen gang vanuit de overtuiging dat zij het best wisten hoe het verder moest met Spanje. Dankzij de steun vanuit Rusland kregen de communisten al snel veel meer macht en invloed, tot verdriet en frustratie van Barea, die als hij al iets was, socialist was (maar geen partijlid).

Grote liefde

Vanwege zijn eigenzinnigheid was Barea gedwongen zijn werk op te geven. Maar terug bij af was hij niet, want in Madrid was hij een vrouw tegengekomen bij wie hij zich helemaal op zijn gemak voelde en van wie hij veel kon leren: Ilsa Kulcsar, een hoogst intelligente, uitgebalanceerde en geëmancipeerde activist uit Oostenrijk die naar Spanje was gekomen om de goede zaak te dienen. Het was mede aan haar te danken dat Barea ook in zijn professionele leven zijn bestemming vond: hij werd schrijver.

In februari 1938 weken Barea en Kulcsar uit naar Frankrijk. Van daaruit staken ze aan de vooravond van de Duitse inval over naar Engeland. Daar zou Barea onder meer deze roman schrijven, een van de eigenzinnigste ooggetuigenverslagen van de Spaanse Burgeroorlog, dankzij het gloedvolle gevoel voor detail dat van de pagina’s afspat en de rauwe wijze waarop de schrijver scènes, beschouwingen en heftige uitbarstingen van emotie (‘ik was de marionet van mijn lichaam en van mijn zenuwen’) aan elkaar rijgt. En niet in de laatste plaats dankzij het ingetogen verhaal van zijn liefde voor Ilsa Kulcsar, dat Barea daardoorheen vlecht. Mooi dus dat dit boek nu eindelijk ook in het Nederlands is te lezen.